

2. Optické a elektrické vlastnosti molekul

2.a. Měření refrakce směsí metanolu a etanolu

Měření indexu lomu ponorným refraktometrem je založeno na zjištění mezního úhlu lomu β_{lim} , pro který platí dle Snellova zákona vztah:

$$\sin \beta_{lim} = \frac{n}{n_g} \quad (2.1.)$$

kde n je index lomu měřeného prostředí a n_g index lomu skla použitého pro hranol refraktometru. Mezní úhel je dán polohou rozhraní mezi osvětlenou a temnou částí zorného pole odečtenou na empirické stupnici přístroje. Z kalibrační tabulky k ní najdeme odpovídající index lomu. Index lomu je závislý na vlnové délce procházejícího světla, na teplotě a na tlaku. Na teplotě a na tlaku je pro danou vlnovou délku nezávislá specifická refrakce daná výrazem:

$$R = \frac{n^2 - 1}{n^2 + 2} \cdot \frac{1}{\rho} \quad (2.2.)$$

kde n je index lomu prostředí a ρ jeho specifická hmotnost (hustota). Specifická refrakce má u směsi aditivní charakter, mění se lineárně se složením. Například pro binární směs platí :

$$R = p \cdot R_1 + (1 - p)R_2 \quad (2.3.)$$

kde R_1 a R_2 jsou specifické refrakce čistých složek a p je hmotnostní zlomek složky 1 ve směsi.

K refraktometrickému zjišťování složení směsi se v praxi proto používá často závislosti indexu lomu n na složení x . Protože závislost $n = f(p)$ není lineární, je nutno sestavit kalibrační křivku, která však platí jen pro danou teplotu měření.

Pro čisté látky definujeme též tzv. molární refrakci R_M , která je dána součinem specifické refrakce R a molární hmotnosti dané látky M . Molární refrakce je veličinou konstitutivní a lze ji teoreticky spočítat jako součet atomových refrakcí atomů skládajících molekulu s korekcemi pro různé vazebné typy (viz **TABULKA I**).

$$R_M = \frac{n^2 - 1}{n^2 + 2} \cdot \frac{M}{\rho} = \sum \nu_i \cdot R_A^i \quad (2.4.)$$

kde ν_i je počet atomů i -této typu v molekule. Tato rovnice platí pro nepolární i polární látky, neboť v elektromagnetickém poli světelného záření se chování jejich molekul velmi málo liší.

MĚŘENÍ PYKTOMETREM: Nejprve zvážíme prázdný, čistý a suchý pyknometr. Potom ho naplníme měřenou kapalinou s teplotou nižší nežli je teplota lázně termostatu, do které pyknometr vkládáme. Po ustálení teploty dle konstrukce

TABULKA I: Atomová refrakce

Atom i :	C	H	O (v OH)
$R_A^i / \text{cm}^3 \text{ mol}^{-1}$	2,4	1,1	1,5

pyknometru přebytečná kapalina buď sama přeteče, nebo ji odsajeme injekční stříkačkou po rysku. Pyknometr zevně osušíme a zvážíme. Takto stanovíme hmotnost pyknometru se všemi sledovanými kapalinami nebo jejich směsmi a nakonec i destilované vody. Vodu používáme ke kalibraci skutečného objemu pyknometru. Pro teplotu lázně zjistíme v tabulkách hustotu vody a následně vypočteme skutečný objem pyknometru zaujímaný vodou při teplotě měření v termostatu.

Vážení lze zpřesnit korekcí na vztlak pyknometru vzduchem tak, že hustotu zkoumané kapaliny při teplotě t vypočteme podle vztahu:

$$\rho_t = \frac{m}{m_0}(\rho_0 - \rho^*) + \rho^* \quad (2.5.)$$

kde ρ_0 je specifická hmotnost vody při teplotě lázně (vyhledáme v tabulkách), m je hmotnost zkoumané kapaliny, m_0 hmotnost vody a ρ^* je specifická hmotnost suchého vzduchu ($1,168 \text{ kg/m}^3$ při teplotě 25°C a tlaku $100,0\text{kPa}$).

ÚKOL: Zjistěte specifickou refrakci metanolu a etanolu a jejich směsí při teplotě 25°C , ověřte lineární závislost specifické refrakce na složení, ověřte aditivitu molární refrakce pro čisté alkoholy.

POTŘEBY A CHEMIKÁLIE: Ponorný refraktometr, vodní lázeň, 7 nádobek k refraktometru, pyknometr na těkavé kapaliny (25 ml), metanol, etanol a jejich směsi s hmotnostním poměrem $0,80$; $0,60$; $0,40$; $0,20$.

Metanol je toxická látka při požití, styku s kůží i vdechování. Má stejnou chuť i vůni jako etanol. Při požití vyhledejte lékaře.

POSTUP: Do šesti refraktometrických nádobek nalijeme připravené alkoholy a jejich směsi, do sedmé nalijeme destilovanou vodu. Nádobky vložíme do vodní lázně, hranol refraktometru ponoříme do nádoby s destilovanou vodou. Po ustálení teploty provedeme kalibraci refraktometru změněním indexu lomu destilované vody při dané teplotě. Pak přistoupíme k měření indexu lomu vzorků. Při přenášení refraktometru z jedné kapaliny do druhé hranol vždy pečlivě osušíme filtračním papírem. Hustotu sledovaných kapalin změříme například pyknometrem.

PROTOKOL: Tabulka 1: pro pyknometr se vzduchem, vodou a každou směsí alkoholů hmotnost pyknometru s náplní, hmotnost pouze náplně a specifická hmotnost dle vztahu (2.5.). **Tabulka 2:** pro všechny měřené kapaliny: složení (hmotnostní zlomek etanolu a metanolu), index lomu, specifická hmotnost, hodnota specifické refrakce všech roztoků vypočtené podle (2.2.), pro směsi doplníme hodnotu specifické refrakce získanou s použitím vztahu (2.3.) (za R_1 dosadíme nalezenou specifickou refrakci metanolu a za R_2 etanolu). **Graf 1:** závislost indexu lomu na složení. **Graf 2:** závislost specifické refrakce směsi na složení. **Tabulka 3:** pro metanol i etanol porovnání experimentálních hodnot R_M s hodnotami vypočtenými s použitím atomových refrakcí (viz **TABULKA II**).